

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra žurnalistiky

**Jazykové prostředky komunikátů mluvené sportovní
žurnalistiky (se zaměřením na televizní přímé přenosy
utkání ledního hokeje)**

Linguistic agents of texts of spoken sports journalism (focused on television live
broadcasts of ice-hockey matches)

Bakalářská diplomová práce

Tomáš Rais

Vedoucí práce: Mgr. Miloš Mlčoch, Ph.D.

Olomouc, 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vytvořil samostatně s použitím zdrojů, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury a dalších zdrojů.

V Olomouci, dne 28. června 2010

Tomáš Rais

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Miloši Mlčochovi, Ph.D., za odborné rady, konzultace a připomínky k textu při tvorbě této práce.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na jazykové prostředky, které jsou používány v mluvených komunikátech sportovní žurnalistiky. Autor nejprve charakterizuje tuto oblast žurnalistiky, vzhledem k zaměření práce uvádí i stručnou historii televizních sportovních přenosů a přehled současných sportovních televizních stanic s českým komentářem. Dále se věnuje jazykovým prostředkům, se kterými se v komunikátech sportovní žurnalistiky nejčastěji setkáváme. V praktické části sleduje a následně uvádí jazykové prostředky z přímých přenosů utkání ledního hokeje.

Klíčová slova

sportovní žurnalistika, mluvená žurnalistika, sport v televizi, jazykové prostředky, lední hokej

Annotation

The thesis is focused on linguistic agents used in spoken texts of sports journalism. First of all, the author characterizes this form of journalism, and with respect to the aim of the thesis, brief history of television sports broadcasts and an overview of contemporary sport television channels with Czech commentary are included. Following part is devoted to linguistic agents used in texts of spoken sports journalism most frequently. In the practical part, the linguistic agents in live broadcasts of ice-hockey matches are followed and subsequently introduced.

Keywords

sports journalism, spoken journalism, sport in television, linguistic agents, ice hockey

Počet znaků

Počet znaků bez příloh, bez poznámek pod čarou: 76 352

Počet znaků bez příloh, s poznámkami pod čarou: 78 004

Obsah

1. ÚVOD	6
2. SPORTOVNÍ ŽURNALISTIKA	8
3. SPORT V TELEVIZI	11
3.1 Z HISTORIE TELEVIZNÍCH SPORTOVNÍCH PŘENOSŮ	11
3.2 SPORTOVNÍ TELEVIZNÍ STANICE S ČESKÝM KOMENTÁŘEM	12
3.3 LEDNÍ HOKEJ	13
4. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY SPORTOVNÍ ŽURNALISTIKY	15
4.1 JAZYK SPORTOVNÍ ŽURNALISTIKY	15
4.1.1 Modelovost.....	15
4.1.2 Aktualizace a automatizace.....	16
4.2 MLUVENÁ SPORTOVNÍ ŽURNALISTIKA.....	19
4.3 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY	21
4.3.1 Internacionalismy	21
4.3.2 Přejatá slova z angličtiny.....	22
4.3.3 Metafora.....	23
4.3.4 Metonymie.....	24
4.3.5 Propria a vlastní jména	25
4.3.6 Publicismy.....	27
4.3.7 Využití synonymie.....	28
4.3.8 Přímá a nepřímá pojmenování a jejich užívání	29
4.3.9 Přirovnání.....	29
4.3.10 Slova slangová	30
4.3.11 Sportovní termíny.....	32
5. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY VE VYBRANÝCH PŘÍMÝCH PŘENOSECH UTKÁNÍ LEDNÍHO HOKEJE	33
5.1 HC EATON PARDUBICE - HC VÍTKOVICE STEEL	35
5.2 HC PSG ZLÍN - HC EATON PARDUBICE	39
5.3 HC PLZEŇ 1929 - HC SPARTA PRAHA	43
6. ZÁVĚR	45
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
PŘÍLOHY	48

1. Úvod

Téma bakalářské práce jsme zaměřili na specifickou oblast žurnalistiky, kterou je sportovní žurnalistika. V dnešní době je sport tradiční součástí médií, setkáváme se s ním jak v tištěných denících a magazínech, tak i v televizním a rozhlasovém vysílání. Stále vzrůstající oblibu u sportovních příznivců má i internet, kde lze sledovat informace o zápasech tzv. on-line. Nejvíce zájemců o sportovní dění však přitahuje televize, a to zejména při konání olympijských her a dalších významných světových akcí, jako jsou např. mistrovství světa a Evropy v kopané, mistrovství světa v ledním hokeji apod. Televizní přenosy z těchto akcí patří k těm nejsledovanějším. Tato bakalářská práce, jak vyplývá z jejího názvu, se zaměří právě na mluvenou sportovní žurnalistiku, se kterou se setkáváme na televizních obrazovkách.

V úvodní kapitole stručně přiblížíme problematiku sportovní žurnalistiky a představíme druhy médií, ve kterých se můžeme setkat s komunikáty zaměřenými právě na sport. Při stanovování tématu této práce jsme upřesnili, že se budeme soustředit na mluvenou sportovní žurnalistiku a při hledání jazykových prostředků se zaměříme na komunikáty televizních přímých přenosů z ledního hokeje. Další část práce se proto bude zabývat sportovními přenosy na televizních obrazovkách. Nejprve stručně přiblížíme historii televizních sportovních přenosů, následně i současnou situaci sportovních televizních stanic s českým komentářem.

Ve čtvrté části této práce se zaměříme na jazyk sportovní žurnalistiky, její typické jevy a taky na nejčastěji užívané jazykové prostředky sportovních sdělení. Záměrem zde bude charakterizovat ty jazykové prostředky, které se dle dostupné literatury nejvíce v této oblasti žurnalistiky vyskytují. Sportovní přenosy dostávají na televizních obrazovkách větší prostor a divákům se tak představují i dosud méně rozšířené sporty. U nich komentátoři používají další jazykové prostředky, termíny z pravidel her, slangová slova jednotlivých odvětví apod. Jedním z typických jevů u sportovních přenosů je opakující se průběh zápasů, v nichž se komentátoři snaží zaujmout novými a aktualizovanými slovními spojeními, aby přenosy nebyly po jazykové stránce stereotypní.

V následující kapitole pak na příkladech doložíme, které jazykové prostředky se objevují při přímých přenosech z ledního hokeje. V této praktické části budeme sledovat vybrané přenosy z české extraligy ledního hokeje, v nichž se zaměříme na jazykové prostředky, které komentátoři používají. Cílem je názorně ukázat, jaká

slova, o nichž se zmiňujeme v předcházející kapitole, komentátoři v dnešní době při přenosech používají. Pro tuto činnost jsme vybrali zápasy, které vysílá Česká televize. Tato stanice vysílá nejen utkání z české hokejové extraligy, ale i zápasy české reprezentace na mistrovství světa a mezinárodních turnajích v průběhu sezony.

2. Sportovní žurnalistika

S informacemi o sportovních zápasech se setkáváme v denním tisku, v televizním i rozhlasovém vysílání a na internetu. Na stránkách novin se začaly sportovní zprávy objevovat pravidelněji až počátkem dvacátého století. Čtenáři si v té době však v žádném případě nepřčetli v rámci sportovního zpravodajství tolik článků jako dnes. Nejstarší informace o sportu zaujímaly v novinách pár řádků, jednalo se o krátké zprávy, telegrafické přehledy výsledků a tabulek.

„S rozvojem jednotlivých sportovních odvětví, se vznikem nových sportů a s růstem oblíbenosti tohoto druhu lidské činnosti se začala proměňovat i tvář sportovní publicistiky. Sportovním zprávám se začalo věnovat více prostoru, k informacím o výsledcích přibývaly krátké reportáže z průběhu jednotlivých sportovních událostí, komentáře k nim a rozhovory se sportovci nebo trenéry.“¹

V tištěných médiích periodického typu zaujímá sportovní dění již delší dobu podstatnou a nezastupitelnou roli. Všechny velké deníky v českém mediálním prostředí obsahují sportovní stránky, jeden deník je sportu věnován kompletně. U ostatních deníků bývají hlavní sportovní zprávy umístěny na poslední stránce a pro jejich pokračování i četbu dalších článků musí čtenář zalistovat deníkem zpět. Při konání velkých světových sportovních akcí typu olympijských her, mistrovství světa v kopané nebo v ledním hokeji je sportu v některých denících vyčleněn zvláštní sešit. Před začátkem a po ukončení takové akce vydávají deníky i zvláštní sportovní přílohy a magazíny. J. Děkanovský ještě k postavení sportu v denním tisku uvádí, že čtení novin odzadu, které se dříve v předlistopadové době jevilo jako nesouhlas se společensko-politickým děním, je nyní nabízeno a usnadňováno coby legitimní alternativa recipientova zájmu a vkusu.² Zároveň se vydává množství specializovaných sportovních časopisů.

Velkého počtu diváků dosahují televizní stanice, které přenášejí sport v přímých přenosech. Televizní přenosy jsou nejvíce vyhledávány v době konání velkých světových akcí, kdy např. v době konání olympijských her probíhá non-stop vysílání. Televizní stanice nabízí ve svém programu přímé přenosy a ve zbývajícím čase také záznamy závodů, které se nevešly do vysílání živě. „Televizní přímý přenos je v současné době nejdůležitějším a nejrozšířenějším způsobem prezentace sportu a v této podobě oslovuje největší počet recipientů. Technická úroveň prostředků,

¹ Čmejrková, Daneš, Kraus, Svobodová 1996, str. 174

² Děkanovský 2008, str. 42-43

jimiž je nám sport v přenosech přibližován, dosáhla takové úrovně, že se možnosti zachycení sportu v reálném čase přibližují možnostem inscenovaného (hraného) filmu. Televizní kamery dnes mohou sledovat sportovní dění z mnoha různých pohledů - jsou umístěny pod úrovní hladiny vody v bazénech, skrývají se v hokejové brance, ve stopě nájezdu skokanského můstku apod.³ Další nespornou výhodou televizního vysílání je možnost přijímat specializované sportovní kanály, které vysílají atraktivní přenosy. Např. fotbalový fanoušek tak může při dostatečném technickém vybavení shlédnout za víkend až osm zápasů z nejrůznějších evropských fotbalových soutěží.

„Rozhlasové vysílání má nezpochybnitelné historické zásluhy na vstupu sportu do sféry populární kultury, ale v současnosti je jeho role potlačena zejména televizí. Vizuální zprostředkování zápasu, závodu, souboje je jen obtížně nahraditelné pouhým verbálním komentářem. Reportáže vysílají některé rozhlasové stanice i nadále, byť jde zpravidla spíše jen o náhradní řešení pro recipienty, kteří nemohou konkrétní sportovní událost sledovat z nějakého důvodu v televizi.“⁴ V České republice je přímá rozhlasová reportáž v současné době nejvíce oceňována v případech, kdy televize z programových či časových důvodů nemůže přenos zprostředkovat. Stává se tak např. v případě účasti českých fotbalových týmů v evropských pohárech. V případě, že televize zápas některého z českých zástupců nevysílá, tak jej příznivci mohou poslouchat živě, i když v mnoha případech pouze ve vstupech z prvního poločasu a následně celou druhou část utkání.

Dalším zásadním médiem, které zprostředkovává sportovní dění, je internet. Podle J. Děkanovského je jeho nejzásadnější vlastností skutečnost, že kombinuje možnosti předchozích médií do jediného celku. Sportovní informace můžeme na internetu nalézt v elektronických verzích papírových novin a časopisů, oficiálních stránkách jednotlivých sportovců, sportovních klubů, národních i mezinárodních svazů a organizací, profesionálně vytvářených magazínech apod. Důležitou vlastností psaného textu na internetových zpravodajských serverech je i relativní neomezenost z hlediska objemu oproti tištěným periodikům. Zpráva týkající se konkrétní události, které je v tištěné verzi periodika vyhrazeno určité místo, může být v internetové verzi

³ Děkanovský 2008, str. 62

⁴ Děkanovský 2008, str. 48

rozšířena o další podrobnosti, komentáře apod. Navíc mohou být na internetové stránky umístovány daleko pružněji nové, aktuální informace.⁵

Sportovní příznivci nevyužívají internet pouze k vyhledávání nejaktuálnějších informací, ale i ke sledování přímých přenosů. Od sezony 2009/2010 nabízí Česká televize na svém speciálním webu živé přenosy ze všech utkání české nejvyšší fotbalové soutěže. Podobná situace je u zápasů české extraligy v ledním hokeji, kde mohou návštěvníci dalších internetových stránek sledovat živě přenosy bez komentáře, ale s původním ruchem ze stadionu. V ročníku 2009/2010 však ještě nebyla možnost vysílat zápasy ze stadionů všech čtrnácti klubů.

⁵ Děkanovský 2008, str. 77-78

3. Sport v televizi

Z tématu práce vyplývá, že se budeme zajímat hlavně o mluvenou sportovní žurnalistiku, kde se zaměříme na televizní přímé přenosy ledního hokeje. V této kapitole bude věnována pozornost historii televizních sportovních přenosů, sportovním televizním stanicím a pořadům, které se specializují na lední hokej.

3.1 Z historie televizních sportovních přenosů

Veřejné zkušební vysílání Československé televize bylo zahájeno 1. května 1953, v listopadu pak televize rozšířila vysílání na čtyři dny v týdnu. První významná sportovní událost se na televizní obrazovce objevila 24. října 1954, kdy televize vysílala šot z mezistátního utkání atletů ČSR - SSSR, při němž sovětský atlet Vasilij Kuc vytvořil v běhu na 5000 metrů nový světový rekord. Tento šot byl prvním pohyblivým materiálem, který natočili a odvysílali zaměstnanci televizního studia v týž den, kdy se událost stala. Do té doby totiž vysílané zpravodajské materiály natáčeli pracovníci Československého filmu.⁶

V lednu 1955 televize uvedla do provozu první přenosový vůz TVRZ 1, vybavený třemi kamerami se superikonoskopy a jednoduchým kontrolním i režijním zařízením, které bylo umístěno ve společném prostoru autobusu. Následně se pracovníci televize připravovali na realizaci prvního přímého přenosu. Ten se uskutečnil 11. února 1955, kdy televize odvysílala přímý přenos z hokejového utkání Praha - Leksand IF (Švédsko) na Zimním stadionu v Praze na Štvanici. Zápas s výsledkem 7:2 pro Prahu komentovali Vít Holubec a Josef Valchář, jako režisér řídil přenos ředitel televizního studia Karel Kohout. Po zahájení vysílání přímých přenosů se výrazně zvýšil zájem lidí o koupi televizních přijímačů. V květnu 1955 se vysílaly přímé přenosy z cyklistického Závodu Míru, které si následně získaly mezi diváky značnou popularitu. První přímý přenos z fotbalového utkání se uskutečnil 2. května 1955, kdy televize vysílala zápas Spartak Sokolovo - Polonia Bytom (Polsko).⁷

První přímý přenos ze zahraničí uskutečnila Československá televize 28. ledna 1956, kdy se jí podařilo zajistit a odvysílat přenos ze Zimních olympijských her v Cortině d' Ampezzo. Signál se tehdy do ČSR dostával z Itálie přes NSR a NDR.

⁶ Dějiny českých médií v datech 2003, str. 197

⁷ Dějiny českých médií v datech 2003, str. 198-199

O rok později, přesně 1. května 1957, se uskutečnil první televizní přenos z Československa do celé sítě Eurovize (organizace televizních společností západoevropských zemí). Jednalo se o zápasy z Mistrovství Evropy v boxu ze Zimního stadionu v Praze.⁸

Televizní sportovní redakce vznikla v roce 1956. Jejím vedoucím se stal Miroslav Hebký, jenž dříve působil jako redaktor Mladé fronty. V jedenáctý březnový den téhož roku byl poprvé odvysílán zpravodajský sportovní pořad Branky - body - vteřiny, který se vysílá až dodnes a je nejstarším zpravodajským sportovním pořadem.⁹

První barevný přímý přenos Československé televize do zahraničí se uskutečnil 14. února 1970. Tehdy bylo ze světového šampionátu v lyžování ve Vysokých Tatrách odvysíláno 28 hodin programu do třiceti států světa. O dva roky později pak televize zajišťovala barevné vysílání z Mistrovství světa v ledním hokeji v Praze. Zpracování televizních přímých přenosů se neustále zdokonalovalo. Přenos závodů Zlaté lyže z Nového Města na Moravě (12. ledna 1997) se stal prvním, který Česká televize realizovala prostřednictvím mobilního satelitního zařízení.¹⁰

3.2 Sportovní televizní stanice s českým komentářem

Sport se objevuje ve vysílání mnoha televizních stanic. Jednak je zastoupen ve zpravodajských relacích celoplošných televizních stanic, ale i v rámci přímých přenosů na těchto i dalších televizích. Nyní se zaměříme na čistě sportovní televize, na kterých můžeme poslouchat komentář v češtině.

Jednou z těchto televizních stanic je sportovní kanál veřejnoprávní České televize - ČT4 Sport. Vysílání tohoto programu bylo zahájeno 10. února 2006 společně se zahájením Zimních olympijských her v Turíně. Sportovní kanál České televize vysílá přenosy, pořady a magazíny o velkém množství sportů. Tuto stanici je možné sledovat v rámci pozemního digitálního vysílání (v multiplexu 1) nebo v rámci placených služeb kabelových a satelitních televizí. Česká televize vysílá na programech ČT2 a ČT4 Sport zápasy z obou nejsledovanějších domácích soutěží - nejvyšších soutěží ve fotbale i v ledním hokeji. Především na svém sportovním kanálu zprostředkovává dění i z méně rozšířených sportů. V budoucnosti by se na

⁸ Dějiny českých médií v datech 2003, str. 201, 203

⁹ Dějiny českých médií v datech 2003, str. 201-202

¹⁰ Dějiny českých médií v datech 2003, str. 244, 306

ČT4 Sport měly přesunout veškeré sportovní přenosy z ostatních kanálů České televize.

Další sportovní kanál - Nova Sport - dnes patří do skupiny stanic televize Nova, ale již dříve působil pod názvem Galaxie Sport. Tato placená stanice nabízí především fotbalové a hokejové přenosy, ale její pokrytí sportů je větší. Zajímavostí je, že se lze na této stanici setkat s českým i slovenským komentářem.

Také stanice Eurosport nabízí přenosy s českým komentářem. Verze s češtinou je dostupná opět v placené službě některých poskytovatelů kabelového či satelitního vysílání. Na tomto kanále je možné sledovat přenosy z atletiky, fotbalu, lyžařských závodů a mnoha dalších akcí. Český komentář již nabízí i stanice Eurosport 2, která však v této verzi ještě není v nabídkách poskytovatelů satelitního vysílání tolik dostupná. Druhý program Eurosportu se specializuje na fotbalové přímé přenosy z německé Bundesligy, ale stejně jako hlavní program nabízí širokou škálu sportů.

Kanál Sport 1 vysílá hlavně fotbalové zápasy, ale v jeho nabídce se už objevila i hokejová NHL. Pracovníci této televize zajišťují český komentář k vysílaným přenosům a pořadům. Pro možnost sledování Sport 1 je nutné si předplatit některou ze služeb kabelových či satelitních televizí. Nedávno začal vysílat i druhý program této stanice - Sport 2.

Televize Sport 5 je zaměřena na motoristický sport, věnuje se výhradně automobilovému sportu a automobilismu. Své vysílání zahájila na jaře roku 2008.

3.3 Lední hokej

Český komentář se v současné době objevuje u přímých přenosů ledního hokeje ze tří dlouhodobých soutěží. Česká televize vysílá přenosy z české nejvyšší hokejové soutěže, od nové sezony na ČT4 Sport dokonce jeden přenos z každého hracího kola. Kromě toho Česká televize zajišťuje přenosy ze zápasů české reprezentace na světových akcích typu olympijských her a mistrovství světa. Právě tyto přenosy českého týmu z významných turnajů patří k nejsledovanějším sportovním přenosům. Např. při Mistrovství světa 2010 se ČT2, která vysílala finálové utkání Česká republika - Rusko, stala v době zápasu nejsledovanější českou televizní stanicí s podílem na publiku diváků starších 15 let v hodnotě 68,77 % (Příloha 1). Nova Sport má ve své programové nabídce přenosy z kanadskoamerické

NHL, z ruské KHL a od sezony 2009/2010 i vybrané přenosy z české extraligy. Na stanici Sport 1 se objevují přímé přenosy ze zámořské NHL.

Nejstarším sportovním televizním magazínem v České republice je hokejový pořad Buly, který Česká televize vysílá od 12. září 1992. První sezonu se pořad vysílal jako magazín se stopáží 50 minut, ale od sezony 1996/1997 se v jeho rámci vysílají i televizní utkání. Od 9. září 2009 se pořad vysílá s doplněným programem a názvem „Buly - hokej živě“. Diváci mohou sledovat zápas z každého kola extraligy, po kterém následují sestřihy a informace ze všech souběžně hraných duelů. Na historii tohoto magazínu můžeme sledovat postupný vývoj televizního zpracování sportovních přenosů. Buly jako první pořad v ČR uplatnil v sezoně 1995/1996 tzv. dělený komentář televizního utkání. Systém dvojic komentátor-expert později převzaly další sportovní pořady i ostatní televizní stanice. Přímo ze zimního stadionu vysílalo Studio Buly poprvé při finále hokejové extraligy v roce 1997. Od té doby vysílá studio s hosty živě vždy z obou arén, které pořádají finálové zápasy.¹¹ Tento systém se také uplatnil například u významných fotbalových i dalších utkáních.

¹¹ Hokej živě. <http://hokejzive.ct24.cz/article.asp?id=8481> (10. 12. 2009)

4. Jazykové prostředky sportovní žurnalistiky

4.1 Jazyk sportovní žurnalistiky

Mezi specifické rysy jazyka žurnalistiky patří aktuálnost a periodicitu. Aktuálnost se z jazykového hlediska projevuje zejména v lexikální rovině, protože jazyk žurnalistiky reaguje na nové skutečnosti a jevy pružněji než např. jazyk umělecké prózy, administrativního stylu apod. Periodicita se v jazyce vyznačuje především modelovostí a automatizací vyjadřovacích prostředků.

4.1.1 Modelovost

„Modelovost, automatizace se projevuje ekonomizací, zužováním slovní zásoby, užíváním publicismů, ustálených spojení, nezbytného okruhu internacionalismů z oblasti politiky, ekonomie, ekologie, dle tématu i ostatních oblastí. V případě větné stavby jsou užívané kratší větné celky, preferované jsou jednoduché dvoučlenné věty, ale také věty rozsáhleji rozvítené větnými členy; uplatňována je výčtová linie informací. Ve větách je užíváno málo plnovýznamových sloves v určitém tvaru, celkově převládá jmenný charakter vyjadřování. Užívány jsou polovětné, zejména přívlastkové konstrukce. Souvětí jsou jednoduchá, převážně se skládají ze dvou vět, ovšem frekvence jejich užití je obecně nižší.“¹²

Ve sportovní žurnalistice se často opakují stejná témata, ve kterých se objevují podobné situace. V důsledku toho se opakují i jazykové prostředky, které jsou v textech používány. K této situaci dochází např. u zpravodajství z kolektivních sportů, nejčastěji u popisů fotbalových a hokejových utkání, kde se v reportážích objevují podobné akce a situace. Dalším hlediskem je fakt, že tyto zápasy probíhají podle stejných pravidel - utkání má určitou hrací dobu, stejný počet hráčů, povolené rozměry hřiště, rozhodčího a pravidla, kterými se jednotlivé sporty řídí. Můžeme tedy hovořit o modelovosti ve vyjadřování. „Referáty z fotbalového zápasu často začínají těmito slovy: *Domáci začali mohutným náporom, který korunovali vedoucím gólem.* V člancích avizujících utkání fotbalové ligy se opakují spojení *domáci nastoupí v kompletní sestavě, otazník visí nad zraněným..., hosté přijedou bez karetních hříšníků...* Modelovost lze spatřovat také ve výstavbě textu v jednotlivých žánrech

¹² Jílek 2004, str. 79

(referát, krátká zpráva, interview apod.), ve shodných syntaktických konstrukcích v titulcích *Tři zlaté Januše*, *Dvě třetiny koncertu*, resp. *Poborský dal razítko*, *Plzeň zkouší Kobona*. Modelové je uspořádání celé stránky i celého deníku (pravidelné rubriky, jejich umístění, jejich rozsah, typ písma v titulcích atd.).¹³

4.1.2 Aktualizace a automatizace

Žurnalistické texty se vyznačují určitou stereotypností, užíváním jazykových prostředků, které čtenář očekává. To je typické zejména pro jazyk sportovní žurnalistiky, kde existuje velké množství ustálených spojení, obrátů a vazeb a jejich užívání je ze strany novinářů zcela mechanické (*dát razítko na vítězství*, *mít více ze hry*, *využít početní výhodu*, *zasloužená remíza*, *uzavřít hatrick*). Tato pojmenování lze považovat za prostředky automatizované, můžeme je označit za publicismy, v některých případech je klasifikujeme jako klišé.

Sportovní žurnalista se snaží text obměnit a použít takové jazykové prostředky, které nejsou v dané situaci tolik používané a známé. Ve snaze vyhnout se automatizovaným prostředkům, které se často opakují, se novináři snaží situaci popsat jinak a použít jazykové prostředky aktualizované. Následně probíhá dynamický vztah, protože aktualizované prostředky jsou rovněž napodobovány, opakovány a stávají se prostředky automatizovanými. „Vytvoří-li novinář např. titulky *Kuka posvětil postup*, resp. *Nedvěd rozesmutil San Siro*, čtenáře sportovní rubriky nepřekvapí, protože podobné titulky už několikrát četl. Je však zřejmé, že tato vyjádření někdo užil poprvé a že automatizované vyjádření bylo původně aktualizací.“¹⁴

Hlavním smyslem aktualizace je upoutat pozornost příjemce, zařazením výrazově neobvyklého prostředku text ztraktivnit. Do projevu lze vložit větší emocionalitu a také odhalit postoj autora k tématu. V. Jílek dále uvádí, že takováto práce s jazykem představuje produktivní prostředek realizace formativních intencí, persvaze, získávání, ale také zábavnosti. Aktualizovány jsou jednak běžné jazykové prostředky, jednak prostředky ve sféře publicistické již automatizované, fixované. Pro proces aktivizace je typická neologie, vznik nových výrazových prostředků

¹³ Mlčoch 2002, str. 12

¹⁴ Mlčoch 2002, str. 12

(okazionalismy, obměny frazeologismů atd.), často s nepřímým pojmenováním skutečnosti, popřípadě jsou užívány prostředky v nezvyklém kontextu.¹⁵

Aktualizace je tedy snaha oživit, ozvláštnit text, zbavit ho stereotypu. Autor textu používá k aktualizaci neobvyklé prostředky, jako např. použití nespisovného tvaru a příznakové využití jazykových prostředků. Nejčastějším způsobem aktualizace bývá využití lexikálních prostředků. „Lexikální hledisko nelze oddělit od stylistického, proto lze hovořit o lexikálně-stylistických aspektech aktualizace a stejně tak o lexikálně-stylistické stránce jazyka jakéhokoliv žurnalistického komunikátu. Jako prostředek aktualizace z lexikálního hlediska slouží často:“¹⁶

- sportovní slang (slangové výrazy bývají většinou v uvozovkách, které naznačují jejich stylovou příznakovost): „vyrážčečka“, „raketa“, „přejet soupeře“,

- další nespisovné jazykové prostředky (slova z obecné češtiny: *balon*, expresivní výrazy: „hračička“),

- slovní hříčky: *Svoboda vyhozením kotouče osvobodil svůj tým,*

„Za originální aktualizace lze zpravidla považovat individuální neologizace: *polostřela-polopříhrávka*, „*vykartovaní hráči*“ (hráči, kteří nemohou hrát kvůli žlutým kartám, mají trest). Jejich přijímání je však závislé na znalostech čtenáře, na úrovni jeho jazykové kompetence, jeho vztahu ke sportovní problematice, k užívání jazyka a na dalších faktorech, především sociálních a psychologických.“¹⁷

Zdroje aktualizovaných vyjádření jsou různorodé. Sportovní žurnalisté používají jako zdroje aktualizací jazykové prostředky typické pro ostatní rubriky, zejména politické:

Vedení Plzně zbavilo po dalším nevydařeném utkání Jaroslava Šilhavého trenérského mandátu,

Aktualizovány bývají často jazykové prostředky typické pro:

- vojenskou terminologii:

Koukalovo komando zavelelo k útoku na soupeřovu svatyni,

- kulturu:

Diváci v ochozech dnes tleskali ofenzivnímu představení libereckého družstva,

- historii:

Ve šlágru dvacátého kola se střílelo jako u Verdunu,

¹⁵ Jílek 2004, str. 117

¹⁶ Mlčoch 2002, str. 12-15

¹⁷ Mlčoch 2002, str. 12

- literaturu:

Mladík Pekhart si v pokutovém území počínal stejně statečně jako hrdina Foglarova románu,

- film:

Střední záložník Olomouce hrál hlavní roli v představení, které režíroval kouč Psoťka.

- náboženství:

Hubník si vypracoval slibnou možnost, ale v obrovské šanci však poslal míč pouze pánubohu do oken,

- školství:

Basketbalisté Nymburku v utkání proti Bělehradu převedli teorii o účinné obraně do praxe,

Ve druhém poločase již na hřišti vyučovali pouze hráči domácího týmu,

- pohádku:

Hokejisté Kladna v tomto kole vyloupili perníkovou chaloupku a z Pardubic si nečekaně odvezli tři body,

- jiné sportovní odvětví:

domácí brankář by si za dnešní výkon zasloužil vysoké známky - fotbal a krasobruslení,

útočník Kolář předvedl efektní slalom přes dva obránce, ale jeho pokus zneškodnil brankář Trvaj - hokej a sjezdové lyžování,

- jazyk sportovní žurnalistiky:

v 75. minutě obdržel červenou kartu a putoval předčasně do sprch (po vyloučení musel opustit hřiště a odejít do kabiny - aktualizace spojení odejít do kabiny),

Pro sportovní žurnalistiku je charakteristické a velmi frekventované užívání speciálních publicismů, automatizovaných vyjádření, které se vztahují k průběhu popisované skutečnosti, vyjadřují stanovisko nebo hodnocení novináře. Zde jsou některé příklady z fotbalového zpravodajství:

- *domácí měli v úvodu více ze hry,*

- *jako první se postaral o zápis do střelecké listiny,*

- *oba útočníci v utkání spálili vyložené šance,*

- *tímto vítězstvím si pojistili klidné postavení ve středu tabulky,*

- *velmi si zkomplikovali situaci a po další prohře se nebezpečně přiblížili pásmu sestupu,*

4.2 Mluvená sportovní žurnalistika

S mluvenou podobou sportovní žurnalistiky se setkáváme v televizi, v rozhlasu i na internetu. Sport a dění kolem něj je pravidelnou součástí zpravodajských bloků v rozhlasovém a televizním vysílání. Ze sportovních pořadů, které patří k nejsledovanějším, diváci a posluchači nejvíce přitahují přímé přenosy, tedy sportovní reportáže. Televizní a rozhlasové sportovní reportáže mají mnoho společného. Jde o jazykový projev nepřipravený, monologický, bez kontaktu s divákem nebo posluchačem. To jsou vlastnosti všech reportáží. Ale mezi reportážemi z kopané a reportážemi např. z jednání vlády je zřetelný rozdíl daný specifičností předmětu sportovní reportáže. Mezi základní rysy sportovních klání patří dynamičnost, dramatičnost, napětí, překvapivé okamžiky a zvraty. Naopak se zde také vyskytují situace, které se opakují a které jsou očekávány vzhledem k předem stanoveným a dobře známým pravidlům. Toto vše má vliv i na jazykový projev sportovního komentátora a reportéra. I. Svobodová říká, že jedním z příznačných znaků je přítomnost citového zaujetí, které je jazykově ztvárněno pomocí intonace, používáním citoslovců a zvolacích vět. Toto zaujetí by však mělo být přiměřené, protože pokud jsou projevy některých reportérů emocionálními prvky přesyceny, překračují únosnou míru a působí rušivě.¹⁸

„Redaktoři televizní i rozhlasové reportáže používají podobné lexikální i syntaktické prostředky. V obou typech reportáží můžeme slyšet ustálená terminologická a poloterminologická slovní spojení, jako je *malá domů*, *standardní situace*, *česká ulička*, *skákový kotouč*, *tvrdá střela*, *nátlaková hra* a mnoho dalších. Můžeme v nich i postřehnout, pokud jde o větnou stavbu, časté elipsy a výskyt sloves bez předmětového doplnění: *Kanadčan na trestné lavici a my budeme hrát pět na čtyři*, *zbytečně jsme inkasovali*, *naši zase vypíchlí*, *naš hráč nestačil narazit*. Změnu herní situace, zejména takovou, kdy míč nebo puk získal soupeř, sportovní redaktoři velmi často naznačují pomocí spojky *ale*: *Janecký, ale teď už Fischer*, *Hašek má kotouč ve svém držení, ale znovu kanadský hráč*.“¹⁹

Odlišnou vlastností obojího typu reportáží je skutečnost, že sportovní televizní komentátor slovně doprovází to, co divák vidí na televizní obrazovce, a nemusí podrobně popisovat každý detail a každou situaci v utkání. Na druhé straně rozhlasový reportér by měl popis zápasu předkládat slovně co nejpřesněji

¹⁸ Čmejrková, Daneš, Kraus, Svobodová 1996, str. 174

¹⁹ Čmejrková, Daneš, Kraus, Svobodová 1996, str. 175

a nejpodrobněji. „Televizní komentátor doprovází utkání stručněji s větším důrazem na jména, a tedy i s oslabením slovesné složky výpovědi, např.: *Procházka, Jelínek, Haščák, Doležal, Patrick, bude se vhažovat po pravici Fuhra.*“²⁰

V projevu televizního komentátora tedy mnohdy převažuje pouhý výčet jmen bez vyjádření mluvnických a významových vztahů mezi nimi. V případě klidné situace na hrací ploše si může komentátor dovolit zařadit krátkou pauzu a po čase navázat opět v komentování. Rozhlasový reportér naopak popisuje podrobně dění na sportovišti, aby si posluchač mohl co nejnázorněji představit situaci v místě konání.

Televizním divákům nejsou nabízeny pouze přímé záběry, ale také opakování některých zajímavých momentů ze záznamu, které mohou být zpomalené a různě rozfázované. Zároveň na obrazovce dostávají velký prostor grafické údaje nejen s ukazateli jako hrací čas či skóre utkání, ale i průběžné pořadí, profily trati a další pomocné údaje. Komentátor přítomný v místě konání sportovní akce má přehled o veškerém dění na stadionu, ale slovně doprovázet by měl hlavně to, co se objevuje na jeho monitoru na komentátorském stanovišti a hlavně na televizních obrazovkách diváků. Sportovní komentátor by měl na aktuální záběry a pomocné grafické údaje reagovat. Proto se v projevech ve vyšší míře vyskytují odkazovací slova, zvláště zájmeno *ten, tento, tehle*, více přerušení, vsuvek a oprav. V případě záběrů na monitoru se však jedná o úzkou výseč, a proto se pomocí periferního vidění věnují komentátoři i dalšímu dění na sportovišti. Poté mohou divákům zprostředkovat doplňující informace o momentech, které televizní kamery nestihly zabrat a neobjevily se tak na jejich monitorech.

Televizním divákům je tak slovně přiblíženo i to, co sami nemají možnost na obrazovkách zhlédnout. „Z tohoto hlediska je náročné zejména komentování těch sportovních odvětví, v nichž probíhá několik sportovních disciplín najednou. Tak tomu bývá v lehké atletice a v gymnastice. Nejen rozhlasový reportér, ale i reportér televizní se musí neustále maximálně soustřeďovat, být pohotový a prokazovat dobrý postřeh. Zároveň by měl dobře znát češtinu, mít bohatou slovní zásobu, schopnost improvizovat, být jazykově vynalézavý, aby se uměl vyhnout zbytečným stereotypům. Pochopitelně že ne vždy sportovní redaktoři, ať rozhlasoví, nebo televizní, zvolí ten nejvhodnější obrat. Občas se jim do vyjadřování vloudí

²⁰ Čmejrková, Daneš, Kraus, Svobodová 1996, str. 175

něpisovné slovo nebo něpisovná koncovka, někdy i vysloví větu, která nedává smysl. Zvláště vysoké bývají nároky na výslovnost cizích vlastních jmen. Protože však jde o projevy spontánní, měli bychom mít pro jazyk sportovních reportáží pochopení.“²¹

I. Svobodová upozorňuje, že verbální složka reportáže a výběr lexikálních jednotek jsou ovlivňovány dalšími okolnostmi. Jako jedno z kritérií lze zvolit povahu, charakteristické rysy jednotlivých sportovních odvětví. „Zde budou proti sobě stát např. kolektivní míčové hry a proti nim tenis nebo krasobruslení. Scénář u druhé skupiny je v podstatě vždy týž. Naprosto dominantní je vizuální složka, slovní doprovod je minimální, vyznačuje se dlouhými pauzami mezi jednotlivými výpovědními celky, většinou velice stručnými, úspornými.“²² Důležitou roli u přenosů zaujímá i zvuková kulisa přímo ze stadionu nebo sportovní haly. Např. u tenisu je možné srozumitelně slyšet výroky rozhodčích, navíc se průběžný stav utkání objevuje přímo na obrazovce, a tak sportovní komentátor tyto údaje nemusí často opakovat. Verbální složky se podle I. Svobodové soustředí na tři okamžiky: „1. glosují se a hodnotí se zajímavé, důležité nebo sporné fáze utkání, a to zvláště pokud jsou opakovány ze záznamu; 2. krátký projev následuje po skončení hry (tzv. gamu). V tomto případě reportér velmi často volí některý z automatizovaných modelů, které je však možno, pro časovou tíseň, považovat za funkční, např. *Sabatiniová podává, vede 3:2 ve druhé sadě* nebo *argentinská reprezentantka podruhé v zápase prohrává svůj servis* nebo *Edberg dovedl game do vítězného konce* apod. 3. souvislejší projev se pak koncentruje na minutové přestávky, které nastávají vždy po dvou hrách.“²³

4.3 Jazykové prostředky

4.3.1 Internacionalismy

Internacionalismy jsou jednotky cizího původu, mezi něž patří internacionální slova přejatá, hybridní (smíšené) morfémy, internacionální frazémy a jejich kalky.²⁴

V jazyce sportovní žurnalistiky se vyskytuje značný počet internacionalismů. Uplatňují se lexikální jednotky typické pro politickou, ekonomickou, kulturní nebo vojenskou sféru. Zvláštní pozornost si zasluhují lexikální jednotky, jejichž význam je

²¹ Čmejrková, Daneš, Kraus, Svobodová 1996, str. 174 - 176

²² Svobodová 1992, str. 75

²³ Svobodová 1992, str. 75, 76

²⁴ Jílek 2003, str. 29

ve sportovním kontextu pozměněn, např. *akce, kombinace, standardní situace* atd. Frekvence internacionalismů souvisí s intelektualizací jazyka, se snahou o odbornost vyjadřování, bývá spojena s projevy aktualizace.²⁵

Počet internacionalismů se zvyšuje v jazyce žurnalistů, ale i sportovců a funkcionářů, kteří se často snaží ve svých promluvách demonstrovat svoji odbornou způsobilost. Sportovní žurnalistika přejímá slova z většího množství cizích jazyků, ale v největší míře jsou zastoupena slova z angličtiny.

4.3.2 Přejatá slova z angličtiny

Ve slovní zásobě současné sportovní žurnalistiky se výrazně uplatňují lexikální jednotky cizího původu, ve velké míře jsou to anglicismy. Ty jsou používány jako pojmenování sportovních soutěží, herních situací, nových sportovních disciplín, sportovních oddílů, jako slangové výrazy, a to jak v článcích o zámořských soutěžích, tak o soutěžích domácích. Časté jsou zejména v komunikátech, které se zabývají moderními sportovními odvětvími (např. baseball, snowboard, short track).

M. Mlčoch uvádí, že při přejímání anglicismů do češtiny byly některé z nich převzaty už v 19. století nebo na počátku 20. století, např. *fotbal, hokej, volejbal* a další. Po roce 1948 byl příliv anglických slov z ideologických důvodů omezen, všechny anglicismy však vytlačeny nebyly (i když např. termíny z angličtiny jako *bek, halv, forvard* získaly české ekvivalenty, které je postupně zatlačily do pozadí). Další vlna přejímek proběhla v 60. letech, kdy se společenská situace poněkud uvolnila - objevily se mj. anglicismy z populární hudby - *beat, rock, beatlmánie* a další. Masivní nárůst přejímek po r. 1989 se stal novým fenoménem.

Jazykové aspekty přejímání z angličtiny lze rozlišovat podle těchto hledisek:²⁶

- a) zvuková a grafická adaptace - rozdíl mezi českou a anglickou výslovností i grafickou podobou lexikálních jednotek jsou výrazné: *breakball x brejkbol*,
- b) rozdíl ve způsobech adaptace - vyskytují se grafické podoby s výslovností českou: *fotbal, volejbal*, anglickou - *snowboard, hattrick, squash*
- c) lexikální jednotky existující v české i anglické podobě: *odbíjená - volejbal, metaná - curling*
- d) tzv. grafické dublety: *match - mač*

²⁵ Mlčoch 2002, str. 21

²⁶ Mlčoch 2002, str. 20

e) citátová slova: *play off*

Z morfoložického hlediska se některé přejímky přizpůsobují českému deklinačnímu systému: *matchball x matchballů*, *time-out x time-outů*, některá slova zůstávají nesklonná: *finále*, *play-off*.

Z hlediska slovotvorného je produktivní např. pojmenování osob: *baseballista*, *squashista*; přejímání zkratk, resp. tvoření zkratkových slov: *NHL*, *NBA*, *KHL*; tvoření hybridních složenin: *superzárok*, *galapředstavení*.

4.3.3 Metafora

Podstatou metafory je přenášení slov na základě vnější podobnosti denotátů. Podobnosti se mohou týkat např. tvaru (zub v ústech - *zub* na pile), barvy (chrpový - *chrpová* barva), umístění (pata jako část nohy - *pata* domu), rozsahu (moře - *moře* starostí) a funkce (rameno - *rameno* spravedlnosti). Aktuální metafory se vyskytují v uměleckých a publicistických textech. Jejich smyslem je zprostředkovat nové vidění skutečnosti, popř. se vyjádřit neotřele, zajímavě, vtipně (tzv. aktualizace v novinářských textech).²⁷ Uzuální metafory jsou taková přenesená pojmenování, která se pevně ustálila v systému jazyka. Často bývají součástí ustálených slovních spojení, např. *psí jazýček* (lidový název pro jitrocel), a ve frazeologických spojeních, např. *mít máslo na hlavě*, *hořká pilulka*.²⁸

Právě metafora slouží jako nejčastější prostředek aktualizace. Metaforický základ mají dnes automatizovaná spojení jako *získat skalp soupeře*, *střelecká parketa*, *jedovatá střela*, *vymodlit si penaltu*, *dirigovat hru* atd. Posuzování automatizace a aktualizace je ovšem subjektivní - záleží na zkušenosti recipienta s danou sférou komunikace.

Zatímco v projevech moderátorů je výskyt metaforických nominací omezený, v projevech komentátorů přímých televizních a rozhlasových přenosů zaznamenáváme vysokou frekvenci metafor, zejména substantivních, adjektivních a verbálních.²⁹

U metaforických substantiv může být metaforické pojmenování vlastnosti nebo činnosti hráče motivované pojmenováním povolání nebo činnosti (např. *tento vysoký útočník se stal katem hostujícího celku* - útočník vstřelil gól a neumožnil

²⁷ Aktuální metafory se mohou uchytit a automatizovat, tím se stávají metaforami uzuálními.

²⁸ Jílek 2003, str. 44, 45

²⁹ Mlčoch 2007, str. 177-178

hostujícímu týmu zvítězit), dále motivované abstraktním substantivem (např. *hosté vstoupili do druhého poločasu jako uragán a rozhodli o svém vítězství* - hráčům hostujícího týmu se podařilo po přestávce vstřelit rychlé góly) a motivace konkrétním substantivem (např. *utkáni se dnes odehraje ve fotbalovém chrámu* - slavný fotbalový stadion). Příkladem aktualizovaných substantivních metafor je např. *Fotbalový Mozart* - označení pro fotbalového reprezentačního záložníka Tomáše Rosického.

„Zajímavým příkladem je i dnes oblíbené a mezi sportovními příznivci používané spojení *prešovský beton*. Vzniklo v osmdesátých letech, tedy ještě v dobách federální ligy. Mužstvo Prešova tehdy bylo pověstné svojí destrukční obranou taktikou na hřišti soupeře. Pojmenování *beton* bylo motivované metaforickým slovesem *betonovat*. S tím souvisí také dnes už zautomatizované spojení *zabetonovat obranu*. Adjektivum *prešovský* může být nahrazováno jiným a je pak vnímáno jako vtipná aktualizace, protože spojení *prešovský beton* vzbuzovalo dříve úsměvné reakce, např. *rumunský beton pak na hvězdný útok Barcelony platil*.“³⁰

Metaforická adjektiva mohou být motivována pojmenováním vlastností výrobků a pojmenováním lidské vlastnosti nebo činnosti. Příkladem je *Domácí útočníci působili velmi zaraženým dojmem, Basketbalisté měli již před zápasem mizivou šanci na postup*. Metaforická verba se objevují u pojmenování činnosti hráčů, která jsou motivována pojmenováními činností lidí a u pojmenování činnosti neživých předmětů motivovaných pojmenováními pohybu, činnosti lidí. Např. *Míč prolétl přes celé pokutové území, Vaniak jeho velkou šanci zneškodnil*.³¹

4.3.4 Metonymie

„Podstatou metonymie je přenášení slov na základě vnitřní (prostorové, časové, kvalitativní, funkční, příčinné atd.) souvislosti s původním denotátem, např. mezi významy slova *škola* je metonymický vztah: 1. instituce poskytující všeobecnou nebo odbornou výuku i výchovu, 2. budova pro takovou instituci, stejně i 3. žactvo (a zaměstnanci) školy.“³²

V. Jílek uvádí následující typy metonymií. Strukturní metonymie jsou takové, kdy vedle původního významu má slovo i význam metonymický. Patří sem názvy dějů přenesené na pojmenování osob: např. *kontrola* (kontrolování - kontrolující

³⁰ Mlčoch 2007, str. 180

³¹ Mlčoch 2007, str. 181, 182

³² Jílek 2003, str. 45

člověk); věci, které jsou výsledkem děje: *práce* (děj - dílo); místa děje: *přejezd* (děj - místo, kde se přejíždí). Dále sem náleží např. názvy vlastností přenesené na nositele: např. bohatství (vlastnost - peníze) a místní pojmenování přenesená na osoby, které zde žijí: např. *Celá země slavila výročí konce války*; *Stadion bouřlivě skandoval*. Kontextová metonymie je realizována při přenosu vlastního jména, např. umělce místo názvu díla: číst Čapka; poslechnout si Janáčka a zeměpisného namísto události: Bílá Hora, Chlumecko, Waterloo (*Bylo to hotové Waterloo*). Podobně jako u metafory dochází i k metonymickému přenosu, kdy z vlastního jména vzniká obecné označení, např. Caesar - *císař*, Karel - *král*. I v případě metonymie lze uvažovat o jejich ustálenosti a rozlišovat metonymie aktuální, např. *silikonová krásko*, či uzuální, např. *ráda nosí zlato*.³³

4.3.5 Propria a vlastní jména

Ve Slovníku lingvistických termínů pro filology je proprium charakterizováno jako jednoslovné nebo víceslovné vlastní jméno, substantivní povahy, s individuálním, jedinečným denotátem, např. rodné jméno, příjmení, zeměpisný název apod.³⁴

Zvláštností sportovní žurnalistiky je častý výskyt proprií, resp. jmen z proprií odvozených, zejména v názvech klubů, v označení sportovců:

Pojmenování klubů:

- *Slovan, Baník, Meteor*

Pojmenování inspirované jménem hlavního sponzora či majitele:

- *Starkova Příbram, Peltovi hoši*

Pojmenování podle barvy dresů:

- *Reds, zelenobílí, Blues* (např. pojmenování pro fotbalové kluby Liverpool FC, Bohemians 1905, Chelsea FC)

Metonymické pojmenování podle názvu města:

- *Olomouc, Kladno, České Budějovice*
- dále také *hráči z moravské metropole, fotbalisté ze Slezska*

Metonymické pojmenování podle názvu státu:

- *Chorvati, Švédové, Nizozemci*

³³ Jílek 2003, str. 46, 47

³⁴ Lotko 2000, str. 94

Rovněž v užívání exonym dochází k posunu - začínají převažovat cizí, resp. mezinárodní podoby jmen měst i v těch případech, kde existoval vžitý český ekvivalent: *Cílovec x Klagenfurt, Štýrský Hradec x Graz*. Exonyma označující zpravidla státy, země nebo hlavní města jako *Německo, Vestfálsko* nebo *Mnichov, Brusel, Vídeň* se stále užívají.³⁵

Ve sportovních přenosech se používá velké množství vlastních jmen při popisování průběhu zápasu a závodů. „Vlastní jména jsou monosémní, mají jen jeden význam. Jejich volba náleží na autorovi a obtížně se nahrazují synonymy. Zajímavé je sledovat četnost osobních jmen sportovců v reportážích a komentářích z přímých vysílání mezinárodních kolektivních sportovních utkání. Zatímco pro české sportovce obvykle novináři užívají konkrétní příjmení (*Dopita, Stavjaňa, Drulák, Poborský*), hráči našich soupeřů bývají čteněji označováni názvy národními (*Kanaďané, Němci*) nebo klubovými (hráč *Edmontonu, AIK Stockholm, Borussia*).“³⁶

Při stále populárnějším modelu komentátora a spolukomentátora z řad bývalých hráčů či trenérů je možné v přímých přenosech zaslechnout i přezdívky sportovců. Dříve byly podle J. Bartoška přezdívky a hypokoristika vždy vyhrazeny emotivní řeči. „Např. Josef Laufer v památné rozhlasové reportáži z finále MS v kopané v Římě roku 1934 pro brankáře Pláničku užil označení *skvělý Franta náš* nebo *Franta Pláničku provedl výkop, Láďa Ženíšků vyškrábl míč; Kambale, Štěpáne, čili jak mi Slováci psali, raději Pišto, výborně!*“³⁷

S užíváním vlastních jmen ve sportovních přenosech souvisí i problematika užívání ženských jmen a jejich přechylování, vyskytují se více v mluveném projevu (např. *Lindsey Vonn* ovládla závod ve sjezdu, *Anna Ivanovič* vypadla v semifinále Wimbledonu). J. Bartošek upozorňuje, že můžeme v žurnalistických textech pozorovat tyto charakteristické rysy v přechylování:

- Zřetelně vzrostla obliba nepřechylovat česká ženská příjmení v kontextu cizích jazyků a cizích zemí. Proto Češky žijící v zahraničí užívají nepřechylená příjmení v podobě *Marie Plenéry, Vědunka Lunardi, Kateřina Borovansky* apod. Pro český kontext se však i cizí příjmení mohou přechylovat, např. *Marie Woodhamsová, Pavla Džazairiová* apod. Bývalá

³⁵ Mlčoch 2002, str. 22-23

³⁶ Bartošek 2003, str. 60

³⁷ Bartošek 2003, str. 61

tenistka českého původu žijící ve Švýcarsku je v České republice označována jako *Hingis* i *Hingisová*.

- Tendenci k nepřechylování nejčastěji zjišťujeme ve spontánních mluvených projevech externích mluvčích při televizních přenosech. Jak uvádí J. Bartošek, např. otec tenistky Jany Novotné nazýval její soupeřky výhradně v nepřechylených podobách: *Steffi Graf*, *Monika Seleš*, *Gabriela Sabitini*, *Sanchez*, *Lučič*, *Zvereva*, *Davenport*.
- Otázku, zde přechylovat či nepřechylovat, řeší masmédiá i podle toho, jak snadno se u víceslovného cizího ženského jména určí, která jeho složka představuje příjmení a která sděluje další informace (rodné jméno, zda je svobodná či vdaná apod.) Proto např. v referátech z mistrovství světa v plavání v roce 1998 v Austrálii deník MF Dnes přechyloval příjmení Japonek, Američanek, Němek apod. (*Nakamuraová*, *Faraellaová*, *Bedfordová*, *Van Dykenová*, *Hadrová* aj.), ale v nepřechylené podobě tlumočil jména Číňanek a dalších Asiatických *Echem Jen*, *Čou-wen*, *Lu-na Wang*, *Cchaj Chuej-tüe* atd. Není pochyb o tom, že podobu ženských příjmení silně ovlivňuje způsob transkripce jednotlivých světových agentur a databázových informací.³⁸

Komentátoři veřejnoprávní České televize při přenosech z olympijských her či dalších světových akcí ženská příjmení zahraničních sportovkyň přechylují. Může však dojít k situaci, při které aktivní nebo bývalí sportovci v roli spolukomentátorů nepřechylují a zdůvodňují to tím, že se po celou kariéru setkávají na sportovních akcích v zahraničí s nepřechylenou podobou těchto příjmení.

4.3.6 Publicismy

„Publicismy jsou jednoslovné i víceslovné lexikální prostředky nepříznakové ve stylové oblasti publicistické, které vycházejí vstříc specifickým požadavkům komunikátů určených pro širší publikum (novinářských, politických, reklamních).“³⁹

Pro jazyk žurnalistiky jsou publicismy typické. Jde o slova nebo slovní spojení, která se vyskytují v psaných i mluvených projevech. Některé z nich jsou dílem novinářů, komentátorů, jiná zavádějí politikové, významné osobnosti: *kauza*,

³⁸ Bartošek 2003, str. 63

³⁹ Jílek 2003, str. 18

spotřební koš, spálit šanci, otevřít skóre, pojistit vítězství. Často a stereotypně užívané, automatizované publicismy přecházejí v klišé - např. *setrvat v přátelské atmosféře, rozhovor proběhl za zavřenými dveřmi, hrobové ticho,* atd.

Užívání publicismů ve sportovní žurnalistice je velmi rozšířené a mezi novináři oblíbené. Zde jsou některé příklady: *zápas režíroval domácí útočník Kadlec, pohybují se na špici tabulky, do druhého poločasu vlétli v obrovském tempu, pozornost se soustředila na oba brankáře, hosté se jako první ujali vedení, Vlček měl vychýlenou střeleckou mušku* atd.⁴⁰

4.3.7 Využití synonymie

V jazyce žurnalistiky se výrazně uplatňuje synonymie v pojmenování aktérů sportovních utkání či závodů, herních situací, např.:

- *útočník, forvard, křídlo, zakončovatel, kanonýr*
- *trenér, kouč, lodivod, šéf lavičky*
- *přihrát, přituknout, narýsovat kolmici, narazit,*
- *zápas, utkání, duel, mač, souboj*

Velmi časté je synonymní pojmenování slavné sportovní osobnosti:

např. Tomáš Rosický - *fotbalový Mozart, záložník Arsenalu, kapitán české reprezentace, klíčová postava českého týmu, fotbalový talent z Letné* apod., Dominik Hašek - *legendární brankář, pardubický odchovanec, vítěz Stanley Cupu, strážce pardubické svatyně, hrdina z Nagana* apod.

Typickým projevem je rovněž synonymní označení sportovců podle klubové příslušnosti: *černobílí* (fotbalisté Juventus, Českých Budějovic), *pruhovaní* (fotbalisté Viktorie Žižkov). Fotbalové zpravodajové užívají také označení pro zahraniční kluby - *bianconerri, Barca, Reds* - a také pro fotbalové reprezentanty - *hráči Albionu, squadra azzura*. Od devadesátých let těchto pojmenování přibývá, protože se rozšířilo zpravodajství ze zámořských sportů, hlavně hokeje a basketbalu, kde jsou tyto názvy velmi populární, např. *Žraloci i Sharks, Šavle i Sabers, Ďáblové i Devils*, (nepoužívá se ale např. český přívlastek v názvu *Montreal Canadiens*), nepřekládá se např. *Capitals, Clippers, Pistons*. Podobná pojmenování vznikají i v názvech českých klubů: *Bílí tygři, Znojemští orli*.⁴¹

⁴⁰ Mlčoch 2002, str. 23

⁴¹ Mlčoch 2002, str. 23-24

J. Bartošek zmiňuje využití synonymie na příkladu zpravodajství, které je stereotypní. „Vyjadřovací stereotypnost žurnalistům všeobecně vadí. Proto např. je ve zpravodajství běžné, že při informování o osobách je při prvním užití představují komplexně: *ministřyně zahraničních věcí Spojených států Madeleine Albrightová*. Při opakovaném uvedení pak užívají synonyma: *první dáma americké diplomacie – americká ministřyně zahraničí – paní ministřyně – ministřyně Albrihtová – Albrightová – ministřyně – šéfka zahraniční administrativy*. Stereotypní opakování téhož označení sice nevyhovuje nárokům na eleganci žurnalistického sdělení, ale přispívá ke snadné identifikaci osob, o nichž zpráva pojednává.“⁴²

Zároveň J. Bartošek upozorňuje na tzv. synonymizační mánii, jež vládne právě ve sportovním zpravodajství. Jako příklad uvádí poměrně neobsáhlý referát z utkání Sparty se Slávií v kopané v Právu 17. 4. 1998, kde je Sparta označována jako *letenský klub, domácí, letenská lavička, Letná, rudí, opel, železná*. Slávie je označována synonymy *Eden, červenobílí, sešívání, hosté, hostující střídačka*. Rozhodčí je označován jako *Maurer, sudí a arbitr*, trenér jako *kouč, Tobiáš* apod.⁴³

4.3.8 Příímá a nepřímá pojmenování a jejich užívání

J. V. Bečka říká, že autor pro týž jev skutečnosti může často vybírat mezi několika výrazovými možnostmi. Různá pojmenování, kterými lze označit týž jev skutečnosti, nazýváme výrazy ekvivalentní. Možností ekvivalence je i pojmenování přímé a nepřímé (obrazné), např. Silnice vede *alejí* lip. - Silnice vede *pod klenbou* lip.

Autor označí jev skutečnosti slovem, která má lexikálně jiný význam, označuje jinou skutečnost. Neoznačuje tedy jev přímo, nýbrž oklikou. Jedná se o pojmenování nepřímé.⁴⁴

4.3.9 Přirovnání

„Podkladem přirovnání je podobnost, a to nejrůznějšího druhu: podobnost v tvaru, barvě, velikosti, v duševní vlastnosti, v činnosti, účinku atd. Podobnost může být povšechná, ale častěji se týká jen některého dílčího znaku. Může být nápadná, ale též skrytá, může být trvalá, ale též mívivá, platná jen pro některou situaci, třeba

⁴² Bartošek 2003, str. 59

⁴³ Bartošek 2003, str. 60

⁴⁴ Bečka 1992, str. 97, 125

i výjimečnou. Přirovnání doplňuje nebo nahrazuje buď adjektivum, nebo příslovce, např. Je tichý jako pěna (doplňuje adjektivum) - Je jako pěna (nahrazuje adjektivum).“⁴⁵

Přirovnání je vždy jen přibližné, proto nemůže být prostředkem přesného výrazu. Poskytuje však mnohé výrazové možnosti, jež jiné pojmenovávací prostředky nedávají ve stejné míře.⁴⁶ Přirovnání má v úplné podobě pět členů, např. *chlap (je velký) jako hora*: to, co přirovnáváme (*chlap*); spona (*je*); společná vlastnost (*velký*); formální ukazatel (*jako*); to, k čemu přirovnáváme (*hora*).⁴⁷

4.3.10 Slova slangová

„Slang je nespisovná část lexikální zásoby, která je vázána na sociální prostředí, lze ji dále vnitřně členit na lexikální zásobu profesionální, která zahrnuje nespisovné odborné názvy, pojmenování a obraty používané v pracovním okruhu. Tzv. profesionalismy jsou motivovány věcnou pojmenovací potřebou, vychází vstřícně ekonomizaci vyjadřování, často obsahují velké množství tradičních pojmenování. Další skupinou je slangová slovní zásoba v užším slova smyslu, která je charakteristická pro projevy zájmových skupin, jakými jsou např. studenti, myslivci a sportovci (např. *banán, svatyně, silničář, malé a velké vápno, rozhodčí něco pískne aj.*).“⁴⁸

Sportovní terminologie a slangové výrazy z oblasti fotbalu, hokeje, tenisu a dalších tradičních sportů jsou mezi sportovními příznivci dostatečně rozšířené a žurnalisté v tomto směru používají známá vyjádření jako např. *penalta, rukavice, signál, dloubák*.

O sportovním slangu se zmiňuje J. Hubáček, jenž v knize O českých slanzích uvádí právě tuto kategorii. „Sportovní slang je typickým dokladem jazykové charakteristiky prostředí jak zájmového, tak pracovního. Tohoto slangu užívají nejen lidé, kteří sport pěstují amatérsky, jako činnost zájmovou, ale i ti, jimž je sport profesí, hlavním zaměstnáním (trenéři, špičkoví sportovci, sportovní reportéři a novináři, tělovýchovní pracovníci aj.); sportovní prostředí je dokladem toho, jak obtížné je vést hranici mezi lidskou činností „zájmovou“ a „pracovní/profesní“, neboť

⁴⁵ Bečka 1992, str. 130

⁴⁶ Bečka 1992, str. 130-131

⁴⁷ Jílek 2003, str. 48

⁴⁸ Jílek 2003, str. 10,11

zájem sportovců často vyžaduje nejen fyzické, ale i psychické soustředění mnohem intenzivnější než mnohé profese.⁴⁹

J. Hubáček dále uvádí, že se na využívání sportovního slangu a na jeho šíření i mezi neaktivními sportovci a mezi početnými příznivci velkou měrou podílí sportovní žurnalistika psaná i mluvená (v denním tisku, v populárních časopisech, v rozhlase a v televizi), která ve snaze zvýšit autentičnost a bezprostřednost zpráv, komentářů a reportáží využívá často i slangových prostředků. Využívání sportovního slangu je pro žurnalistiku prostředkem jazykové aktualizace, což umožňuje rozšíření tohoto slangu i v jazykovém povědomí širokých vrstev těch, kteří nejsou aktivními sportovci. U sportovního slangu z ledního hokeje jsou uvedeny např. tyto příklady: *betony* - chrániče brankáře, *blafák* - střela na bránu spojená s oklamáním brankáře, *brejk* - rychlý únik hráče, *golfák* - golfový úder, *příhrát na lopatu* - přihrát přesně na hokejku, *semafor* - reflexivní zásah brankáře v horní části branky lapačkou, *zámek* - způsob hry při oslabení, kdy se oslabený tým nemůže dostat z vlastní obranné třetiny.⁵⁰

K zapojování slangových výrazů a sportovních termínů do přenosů pomáhají i spolukomentátoři a experti ve studiu. Ti v přenosech ze sportovních utkání používají tato slova a následně je dokážou i divákům srozumitelně vysvětlit. Spolukomentátoři a experti bývají do přenosů vybíráni právě z toho důvodu, že jsou bývalými hráči či trenéry a situace, které komentují, zažili mnohdy na vlastní kůži. Tato možnost je využívána u fotbalových, hokejových či basketbalových zápasů. Postupně však k tomuto modelu dochází i u méně rozšířených sportů. Již tradicí je tato spolupráce k vidění na televizních obrazovkách v době konání zimních i letních olympijských her, kdy komentáře bývalých sportovců a expertů poskytují divákům rozšiřující informace.

Uváděná slangová pojmenování by měla být srozumitelná i těm příjemcům, kteří sport nesledují pravidelně. Rozdílná situace je u nových a moderních sportů, které se u nás začaly prosazovat až po roce 1989. „Ve většině případů jde o sporty, které vznikly a rozvíjely se v USA nebo ve Velké Británii, a proto velká část názvosloví a slangismů s nimi spojených pochází z angličtiny. Věnují se jim však hlavně mladí lidé, pro které angličtina nepředstavuje velkou překážku. Např. anglická terminologie snowboardingu je pro laika značně nesrozumitelná, ale počítá se s tím že

⁴⁹ Hubáček 1979, str. 63

⁵⁰ Hubáček 1979, str. 64 - 67

texty čtou a reportáže sledují hlavně zájemci o tento sport, pro které je znalost anglické terminologie samozřejmostí. Pro tuto oblast je typické kombinování termínů přejatých z angličtiny, slangových výrazů s domácími prefixy a sufixy a vytváření sousloví složené z anglického i českého komponentu (např. *cork pětka*, *jezdit na switch*).⁵¹

4.3.11 Sportovní termíny

Termíny náleží do lexikální stylové vrstvy odborné, která je tvořena právě termíny a terminologickými spojeními. Jednotky odborné vrstvy jsou stylově nepříznakové pro odbornou stylovou oblast, postupně však mohou přecházet do publicistické a hovorové oblasti. „Taková slova (či spojení) mohou ztratit svůj původní přesně vymezený obsah, dochází k tzv. determinologizaci, přestávají tak mít platnost termínů. Často se mohou stát módními slovy, např. výrazy *optimální*, *stimul*, *sféra*.“⁵² V rámci sportovní žurnalistiky sledujeme sportovní termíny, které označují speciální výrazy např. z pravidel různých her (např. *autové vhazování*, *zakázané uvolnění*, *středový kruh*).

⁵¹ Mlčoch 2008, Slangové výrazy..., str. 44-47

⁵² Jílek 2003, str. 15

5. Jazykové prostředky ve vybraných přímých přenosech utkání ledního hokeje

V praktické části budeme sledovat jazykové prostředky v přímých televizních přenosech. Pro tuto činnost jsme si vybrali přenosy hokejových zápasů české nejvyšší soutěže, které jsou vysílány na České televizi. Jedná se o vybrané zápasy v sezoně 2009/2010, z nichž jsme si pořídili nahrávky. Při sledování těchto záznamů jsme se soustředili na jazykové prostředky komentátorů a zaznamenávali jsme je v písemné podobě. Následně jsme tyto prostředky klasifikovali a rozdělili podle toho, jak již byly zmíněny v předcházející části této práce.

V uvedeném ročníku hokejové extraligy probíhaly přímé přenosy v České televizi podle následujícího modelu. Z každého hracího kola bylo vybráno jedno utkání, které se vysílalo v přímém přenosu. Deset minut před začátkem zápasu zahájilo vysílání vstupem ze Studia Buly v Praze, kde se nacházela dvojice moderátorů. Ta se před utkáním spojila s dvojicí komentátorů přímo v dějišti utkání. V průběhu zápasu provází slovem komentátor se svým kolegou ze stadionu, o přestávkách a po konci duelu mají prostor moderátoři ve studiu. Na každém utkání je navíc jeden reportér, jenž připravuje rozhovory s hráči a trenéry před utkáním, po jednotlivých třetinách i po zápase.

Česká televize v tomto případě využívá model komentátora České televize (v námi sledovaných přenosech: Robert Záruba, Ondřej Zamazal, Tomáš Jílek, Michal Dusík) ve spojení s tzv. expertem, tedy bývalým aktivním hokejistou (David Pospíšil, Milan Antoš, Josef Zajíc, Martin Hosták). Pro rozbor jsme vybrali zápasy, které komentovaly vždy jiné dvojice pracovníků České televize.

Ve sledovaných přenosech jsme se setkali s internacionalismy, z nichž většina byla přejata z angličtiny. Komentátoři tato slova používají především u herních situací a označování postů hráčů, i když i tato označení mají svůj český ekvivalent (např. *ofsajd* - postavení mimo hru, *bek* - obránce, *forvard* - útočník). Na druhé straně bývají využívány u slov, které by v češtině bylo nutné vyjádřit více slovy (např. *bekhend*, *forhend*, *forčeking*, *power play*).

Velké množství příkladů jsme našli u metafory. Jako jeden z prostředků aktualizace jsou častým prostředkem komentátorů v několika formách. Jednou z možností je substantivní metafora (např. označení pro pardubického útočníka Petra Sýkoru - *V Pardubicích ho mělo čekat obávané dělo, Galvas nechtěl nechat rozjet*

expres jménem Petr Sýkora). Nejčastěji jsme však zaznamenali metaforu vyjádřenou verbem, která byla použita pro popisování činností jednotlivých týmů a hráčů (např. *Liberec si odváží tři body za výhru 4:2, Vladimír Sičák si odsedí tento trest, výborně čte hru*). V podstatně menší míře byla zastoupena metafora adjektivní (např. *Cetkovský přimáčknutý na mantinel Sičákem*).

Další velkou částí jazykových prostředků, které se objevují v přímých přenosech, jsou propria a vlastní jména. Komentátoři označují mužstva podle místa jejich sídla (např. *České Budějovice, Litvínov, Kladno*), podle slov v oficiálních názvech klubů a podle tradičních znaků daného města či klubu (např. *Bílí tygři - Liberec, Oceláři - Třinec, Ševci - Zlín*). Při samotné hře, kdy je nutné komentovat dění na hrací ploše, komentátoři používají u označení hráčů spíše jen příjmení. Naopak při přerušené hře, kdy má komentátor větší prostor a může se zaměřit na některého jednotlivce, použije spíše celé jméno i příjmení. U spolukomentátorů - bývalých hráčů je možné zaznamenat užití přezdivek hráčů (např. *Myslím, že Bingo alias Petr Přikryl potřebuje mít klid na chytání*).

Ve sledovaných přenosech jsme taky zaznamenali publicismy (např. *Obrana Eatonu se musí mít na pozoru, Dnes je to souboj brankářských generací*). Při popisování stejných a podobných situací a poznatků komentátoři využívají synonymii (např. spojení *trojice útočníků* může být vyjádřeno následujícími slovy - *řada, formace, trojka, lajna, útok*).

V přenosech nechybí ani sportovní termíny a slangové výrazy pro tuto oblast. U slangu se jedná zejména o popis hráčské výstroje (např. *betony, lapačka*) a herních činností a situací (např. *vyhodit, jít ven, hrát dozadu*). U sportovních termínů bývají použity názvy z pravidel ledního hokeje (např. *brankoviště, útočné pásmo, nedovolené bránění*) a označení, která se používají pouze v souvislosti s určitým sportem (např. *kanadské bodování, bodování plus-minus*).

V dalších částech této kapitoly uvedeme jazykové prostředky, které se objevily ve vybraných přímých přenosech. Rozdělili jsme je podle jednotlivých zápasů.

5.1 HC Eaton Pardubice - HC Vítkovice Steel

(3. ledna 2010, 37. kolo O₂ extraligy)

Komentátoři: Ondřej Zamazal, Milan Antoš

Studio Buly: Robert Záruba, David Pospíšil

Internacionalismy

*Zřejmě uvidíme ofenzivně laděné utkání. (z francouzského slova *offensive* - v zápase bude k vidění velké množství útočných akcí)*

Přejatá slova z angličtiny

Je pískaný ofsajd. (výraz z angličtiny pro postavení mimo hru)

Naopak chybí kanadský bek Aaron Mackenzie. (obránce)

Metafora

V přímých přenosech používají komentátoři často metafory, proto si je rozdělíme na substantivní, adjektivní a vyjádřená verbem.

1) substantivní metafora

Byla to akrobacie nejméně tří hráčů.

V Pardubicích ho mělo čekat obávané dělo - Petr Sýkora. (rychlý hráč s tvrdou střelou)

Vedle Sýkory v obraně další ostřelovač Aleš Píša. (obránce, který střílí při přesilovce svého týmu)

Štefankův fotbalový kousek. (při zpracování puku si pomohl bruslí)

Alois Hadamczik nasazuje Burgerovo komando. (útok, který vede centr Burger)

Špirko, slovenský štírek u levého mantinelu.

2) adjektivní metafora

Cetkovský přimáčknutý na mantinel Sičákem.

3) metafora vyjádřená verbem

Sezona nám skočila do nového roku.

Myslím si, že v lednu nám hokej bude gradovat.

V lednu budou kluby finišovat, aby mohli odpočívat v dlouhé olympijské přestávce.

Liberec si odvážil tři body za výhru 4:2.

Hašek zbývajících šestašedesát střel kryl.

Pardubice vládnou tabulce návštěvnosti v celé extralize.

Na Dominika Haška nelítá moc střel.

Radil a Rákos zatím sbírají jen asistence.

Pardubický kouč Václav Sýkora bude točit pouze tři obranné páry. (trenér může využít do hry jen tři dvojice obránců)

Teprve teď se domácí tým osvobodil. (domácí hráči dostali puk z vlastního obranného pásma při oslabení)

Teď naopak tlačí druhá vítkovická formace.

Kotouč prolétl přesně k tyči.

Eaton odskakuje do náskoku 3:1.

Zaváhal, ale nakonec vyšťoural kotouč zpod Krenželoka.

Vítkovice se usazují v útočném pásmu.

Až teď se Vítkovice stabilizovaly ve svých pozicích.

Eaton přestál své první oslabení.

Sýkora člhá na svou pozici.

Hašek pouze trknul do kotouče a tahle služba pomohla obráncům.

Vladimír Sičák si odsedí tento trest. (hráč Sičák byl vyloučen a zamířil na trestnou lavici)

Přirovnání

Komentátoři přímého přenosu si při popisování hlavně zpomalených záběrů ze záznamu vypomáhají použitím přirovnání, které může lépe vyjádřit jejich myšlenky.

Hráč už nehrál tělem a použil hokejku jako takové páčidlo.

Vylétla mu hokejka, jak když do ní strelí.

Metonymie

Tradičně vytrvalý kotel pardubických fanoušků. (místo, kde se scházejí nejhlučnější diváci)

Propria a vlastní jména

V přímém přenosu se vyskytuje řada těchto výrazových prostředků, především jako označení hráčů, názvu klubu, sídla sportovního mužstva apod. Jedním z příkladů je

spojení Zlín hraje s Mountfieldem 2:2, kde výraz Mountfield označuje hokejový klub z Českých Budějovic, jenž má tuto firmu v názvu klubu jako svého hlavního partnera.

Publicismy

Zápasy týmů kolem kritické hranice tabulky.

Hosté se ujali vedení díky povedené ráně Jana Snopka.

Honza Kolář se dal dohromady zdravotně.

Honza Starý si umí najít své místo.

Štěpánek v poslední době uchvátil českou hokejovou scénu.

Trenér Vladimír Růžička do něj vložil důvěru jako do gólmána pro mistrovství světa.

Obrana Eatonu se musí mít na pozoru.

Na ledě řada Ujčík, Radim Hruška, Kvapil, která se v poslední době převážně stará o vítkovické góly.

V ročníku 2006/2007 nastřádal osm branek v základní části.

Nasazena speciální formace s Petrem Sýkorou na modré čáře.

To značí extratřídu pro útočníka.

Skvěle zorganizovaná souhra.

Slepené branky hrozně pomáhají mužstvu.

Štěpánek a slávistický tahoun Roman Červenka.

Ale přihrávka do území nikoho mezi Stehlíka a Kvapila.

Využití synonymie

V komentářích se také objevují synonymní výrazy pro často opakující se slova.

V ledním hokeji se tak nesetkáme jen se slovy *puk*, *hokejka*, či *branka*, ale je možné použít výrazy typu *kotouč*, *hůl*, *svatyně* apod.

Kotouč tečoval obránce přímo na hůl.

Jednoznačný progres pardubického útočníka s číslem 79. (výkonnostní vzestup, růst)

Jednoznačný progres pardubického útočníka s číslem 79. (synonymní pojmenování pro hráče Tomáše Zohornu)

Viktor Hübl zkorigoval na 2:1. (snížil stav utkání)

Tentokrát předvedla důrazný výpad Štefankova trojka. (synonymní výraz pro útok, formaci hráče Štefanky)

Slova slangová

V přenosu se vyskytují slangová slova pro hráčskou výstroj (*lapačka, beton*), a také slangové výrazy pro jednotlivé herní činnosti (*nahodil, vypálil*) a označení hráčů (*jednička, křídlo*). Sportovní komentátoři často využívají sportovní slang a zvyšují tak propojenost diváků s děním na ledě a bezprostřednost svých sdělení. S využitím slangu dokážou rychleji a názorněji popsat danou situaci na hrací ploše. Namísto spojení „svůj rychlý únik zakončil střelou na branku, kterou oklamal brankáře a puk umístil do jeho protipohybu“ lze jednoduše komentovat situaci „rychlý únik zakončil blafákem.“ Zároveň mohou slangová slova oživit komentář a nahradit jiné často používané výrazy.

V tomto případě Hubáček pouze nahodil.

Obrovitý obránce vypálil, ještě tam dotíral Juraj Štefanka.

Burger nakonec vypálil, Hašek lapačkou chytil.

Kotouč držely Vítkovice a v poklidu vyhodily.

Tady vidíme, jak se dostane kotouč pod beton.

Trvalá vítkovická jednička vstupuje na led. (brankář číslo jedna, jenž by měl chytat většinu zápasů)

Vladimír Svačina na křídle vedle Treilleho a Štefanky.

Sportovní termíny

V přenosech jsme zaznamenali sportovní termíny z pravidel ledního hokeje např. pro vybavení a části hrací plochy (*brankoviště, střední pásmo*).

Michal Macho se zapojil do skrumáže na brankovišti.

Píša už ve středním pásmu.

5.2 HC PSG Zlín - HC Eaton Pardubice

(15. ledna 2010, 40. kolo O₂ extraligy)

Komentátoři: Tomáš Jílek, Josef Zajíc

Studio Buly: Robert Záruba, David Pospíšil

Internacionalismy

Už vás implementovali do přesilovkových vzorců? (Slovo pochází z latinského impleo, implere, impléví, implétum = doplňovat, naplňovat, uskutečňovat, začlenit)

Uvidíme velmi atraktivní zápas. (poutavý, budící zájem)

Přejatá slova z angličtiny

Nenápadný beehend Radovana Somíka. (úder ve směru proti ruce, pro praváky zleva)

Metafora

1) substantivní metafora

Galvas nechtěl nechat rozjet expres jménem Petr Sýkora. (rychlý hokejista)

2) metafora vyjádřená verbem

Na našich kluzištích se prohánějí velké osobnosti.

Od šesté Sparty po dvanáctý Litvínov se poskládalo sedm týmů v rozmezí pěti bodů.

Zlínský bek Hamrlík stále učí, jak připravit gólovou situaci.

Výborně čte hru.

Zkušenosti, které nasbíral, jsou nenahraditelné.

Je možné, že Venca Sýkora nasadil Cetkovského na Lešku. (trenér Sýkora určil

Cetkovského jako hráče, který bude bránit Lešku)

Na druhou stranu sprintuje Balaščík.

Lučka teď napálil puk.

Ted' Sivákovi sjel puk.

Sivák klopýtl v rozhodující chvíli.

Píša pálí a Sedláček zasáhl.

Hašek velmi rád vyjíždí.

Ted' Sýkora nezkrotil dostatečně pro sebe ten puk.

Do té střely si ale lehl Švrček.

Propria a vlastní jména

PSG Zlín hostí Eaton Pardubice.

Haška překonali Martin Hamrlík a Michal Důras.

Tady už je pohled do Werk areny.

Mountfield vede v Litvínově 1:0.

Je možné, že Venca Sýkora nasadil Cetkovského na Lešku.

Jediný gól vstřelil bývalý hráč Ševců Radovan Somík.

...Nakládal před Balánem, Rachůnek, Záhorovský...

Publicismy

Je tam vidět dobrá práce trenérů.

Na obou stranách najdeme špičku v oboru bránění u nás.

Dnes je to souboj brankářských generací.

Hašek už měl na svém kontě dva československé tituly.

Zlínští budou kotouče hodně nahazovat a vytvářet na Haška co největší tlak.

Aleš Píša na chvilíčku vyřešil situaci.

Lučka musel podstoupit souboj s Kolářem.

Ted' Pardubice šetří vteřiny. (hráči Pardubic drží puk na svých hokejkách a kontrolují hru)

Je to zápas plný náboje.

Brankáři někdy musejí vyjet, ale taky za to mohou zaplatit gólem.

Trenér Venera v něj vkládá svoji důvěru a on mu ji vrací.

Zdeněk Venera vyhlásil jasný cíl pro poslední čtvrtinu.

Polovina klubů žije v nejistotě.

Využití synonymie

Po Melicharově výborném pasu se uvolnil Tomáš Mertl. (nahrávka, příhra, nabídka)

Mohutná postava ve středovém kruhu proti Petru Leškovi. (vysoký hráč, nepřehlédnutelný hokejista)

Hašek rozehrává o tvrzené sklo. (mantinel, hrazení)

Zlínští nastoupili ve velkém pohybu. (v rychlosti, ve velkém nasazení)

Může z toho být protiakce čtvrté pardubické formace. (řada, útok, trojka)

Píša vyhazuje puk až do rohu útočné třetiny. (pásmo, území, prostor)

Slova slangová

První trojku tvoří Pivko s Cetkovským a Sýkorou.

Na ledě teď jsou čtvrté útoky.

Po buly si Zlín špatně rozebral pardubické hráče. (hokejisté Zlína nepřistoupili k hráčům Pardubic)

Ale střela mu nesesla a mířil přesně do Sedláčka. (hráči se nepovedlo zamýšlené provedení střelby)

Pardubičtí hrají hodně dozadu. (soustředí se hlavně na obrannou hru)

Osvobozuje svůj tým a rychle jde se spoluhráči střídat. (odehrál puk do bezpečné vzdálenosti od vlastní branky)

Tam Pardubicím chybí stínící hráč před brankářem Štěpánkem. (hráč, jenž se pohybuje v těsné blízkosti brankoviště a snaží se bránit gólmanovi ve výhledu)

Myslím, že Václav Kočí šel neprávem ven. (byl vyloučen za nedovolený zákrok)

Köhler mezi kruhy měl dost prostoru.

Zadovkou chtěl hned na Balašíka.

Hašek včas sklepl betony.

Rychlá stahovačka, ale nakonec skončil v brance Rachůnek.

Ale sevření do sendviče mezi dva hráče, tam většinou končí hráč na zemi. (hráče atakovali dva hokejisté soupeře)

Starý se snažil protečovat puk na nastartovaného Koukala.

Tohle byl takový padající list. (nahozený kotouč pomalu padal na led)

Nosek posílal puk do hloučku těl.

Z velké dálky provětral vyrážičku Dominika Haška. (Hašek musel proti střele zasáhnout vyrážičkou)

Sportovní termíny

Ivan Rachůnek skóroval dvakrát při vlastním oslabení.

Pardubičtí beci Kolář a Nakládal jsou v tabulce plus-minus na druhém a třetím místě v extralize. (tabulka, kam se započítávají plusové a minusové body za účast na ledě při vstřelené či obdržené brance)

Je čtvrtý v kanadském bodování klubu. (počet bodů, kde se sčítají vstřelené góly a nahrávky na góly)

Mohutná postava ve středovém kruhu proti Petru Leškovi.

Jeden z jeho spoluhráčů byl v útočné třetině.

David Havíř udržel útočnou třetinu.

Bude se poprvé vylučovat - nedovolené bránění.

Pineault se Špírkem museli opustit útočné pásmo.

Byla tam přihrávka rukou od Romana Vlacha.

Na levém křídle je rozjetý Rachůnek.

Dobrá práce Havíře, ale bude to zakázané uvolnění.

5.3 HC Plzeň 1929 - HC Sparta Praha

(5. března 2010, 52. kolo O₂ extraligy)

Komentátoři: Michal Dusík, Martin Hosták

Studio Buly: Robert Záruba, David Pospíšil

Internacionalismy

Ofenzivní choutky v něm stále jsou. (z francouzského slova *offensive* - hráč má snahu se zapojit do útočení)

Přejatá slova z angličtiny

Dobře vyrazil na forčeking. (napadání hráčů soupeře při rozehrávce)

Metafora

1) substantivní metafora

Poslední čtyři týmy mají motivaci vyhnout se močálu, nebo-li baráži. (poslední místo v tabulce)

2) metafora vyjádřená verbem

Zakázané uvolnění osvobozuje na chvílku Spartány.

Scofield startuje dopředu.

Šikovně se dokázal prosmeknout, ale Pöpperle si na něj dal pozor.

Propria a vlastní jména

Myslím, že Bingo alias Petr Příkryl potřebuje mít klid na chytání. (přezdívka hráče Příkryla)

Premiérová trofej - Prezidentův pohár dnes připadne Plzni.

Dokonce stihl pět zápasů za Tampu v NHL.

Od třicátého kola jsou plzeňští Indiáni ve špičce extraligové tabulky.

V Brně měla skvělý nástup karlovarská Energie.

Publicismy

Pöpperle si připisuje první zákrok dnešního utkání.

Vhazovat se bude po pravici Tomáše Pöpperleho.

Plzeňský stadion dnes zaplněný do posledního místečka.

Ted' se snaží vymanit z péče Benáka.

Přinesli do týmu více zámořské přímočarosti.

Rozhodčí to sčítali, až se ten kalich naplnil.

Šikovně se dokázal prosmeknout, ale Pöpperle si na něj dal pozor.

Ted' příliš hladce pustili Spartáné Adamského do zakončení.

Pokud se dnes někdo střelecky nezblázní, stane se nejproduktivnějším cizincem v naší nejvyšší soutěži. (nevstřelí velké množství branek)

Využití synonymie

V brance Petr Příkryl a záda mu bude krýt muž s číslem 32, tedy Kamil Jarina.

Přemýšlí, jakým způsobem budou hrát vyřazovací boje. (play off, vrchol sezony)

Uvidíme Petra Tona, který má na dosah titul krále střelců. (nejlepší střelec, vítěz tabulky střelců)

Spartáné vyhráli vhazování, ovšem přikopnutím kotouče. (buly, zahájení hry)

Slova slangová

Jeden začínal jako brankářská jednička, druhý v pozici dvojky. (jedná se o pozici brankáře v týmu, jednička je první gólman, dvojka je náhradník)

Ještě kličkovaná a nakonec Kraténova střela.

To byla taková propagační střela. (střela, která příliš neohrozila brankáře soupeře)

Jeden ze spartánských odchovanců, který dostal v áčku šanci od Aloise Hadamczika. (áčko je slangový výraz pro A tým, tedy tým dospělých daného klubu)

Padělek si srážel kotouč do jízdy.

Plzeň je v plném počtu. (vyloučený hráč Plzně se vrátil na hrací plochu)

Tentokrát rozhodčí pustili hru dál. (rozhodčí nepřerušili hru pro zakázané uvolnění)

Těch drobných háčků už se nastřádalo za třináct minut víc. (nedovolený zákrok hokejkou)

Pöpperle si pohlídal svou levou tyč. (brankář zasáhl proti střele u levé tyče své branky)

Sportovní termíny

Uvidíme Petra Tona, který má na dosah titul krále střelců.

Další nepřesná rozehrávka, která končí zakázaným uvolněním.

Budou to dvě minuty za hákování.

6. Závěr

V této bakalářské práci jsme se zaměřili na jazykové prostředky v komunikátech mluvené sportovní žurnalistiky. Cílem bylo charakterizovat právě ty jazykové prostředky, které jsou nejvíce používány v oblasti sportovní žurnalistiky. V závěrečné praktické části jsme sledovali přímé přenosy utkání ledního hokeje a zaznamenali jsme příklady jazykových prostředků, které v televizním vysílání komentátoři použili.

Nejprve jsme v úvodu stručně přiblížili problematiku sportovní žurnalistiky a představili jsme druhy médií, ve kterých se můžeme setkat se sděleními zaměřenými na sport. V další části práce jsme se vzhledem k zaměření na mluvenou sportovní žurnalistiku zabývali i sportovními přenosy na televizních obrazovkách. Nejprve jsme stručně představili historii televizních sportovních přenosů, následně i současnou situaci sportovních televizních stanic s českým komentářem.

V kapitole číslo 4 jsme se zaměřili na jazyk sportovní žurnalistiky a na užívané jazykové prostředky sportovních sdělení. Zde jsme charakterizovali ty prostředky, které se nejvíce v této oblasti žurnalistiky vyskytují. Pro následující praktickou část jsme zvolili přímé přenosy z české extraligy ledního hokeje, které byly odvysílány na sportovním programu České televize. Nejčastěji jsme ve sledovaných přenosech zaznamenali užití metafory, slangových výrazů, sportovních termínů, publicismů a také proprií a vlastních jmen. Komentátoři v těchto přenosech využili i slova přejatá z jiných jazyků, např. z angličtiny. Dalším sledovaným jevem bylo i využití synonymie.

Pro případnou další práci se zaměřením na jazykové prostředky sportovní žurnalistiky by bylo možné zvolit místo hokeje jiný sport, např. fotbal, basketbal, tenis apod. Každý sport má své speciální slangové výrazy, sportovní termíny, ale i specifické vyjadřování televizních komentátorů. Další možností je srovnání užití těchto jazykových prostředků na různých sportovních televizních stanicích s českým komentářem.

7. Seznam použité literatury

Použitá literatura:

- BARTOŠEK, Jaroslav. *Kultura a technika mluvené řeči*. Vyd. 1. Zlín : Univerzita Tomáše Bati, 2003. 85 s. ISBN 80-7318-150-9.
- BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha : Academia, 1992. 467 s. ISBN 80-200-0020-8.
- ČMEJRKOVÁ, Světla, et al. *Čeština, jak ji znáte i neznáte*. 1. vyd. Praha : Academia, 1996. 259 s. ISBN 80-200-0589-7.
- DANEŠ, František, et al. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.
- DĚKANOVSKÝ, Jan. *Sport, média a mýty : zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. 1. vyd. Praha : Dokořán, 2008. 183 s. ISBN 978-80-7363-131-4.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Vyd. 1. Ostrava : Profil, 1988. 189 s.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. 1. vyd. Ostrava : Profil, 1979. 170 s.
- JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika*. Olomouc, 2003. 150 s.
- JÍLEK, Viktor. *Psaná publicistická sdělení v kontextu teorie komunikace*. Olomouc, 2004. 172 s.
- KÖPPLOVÁ, Barbora, et al. *Dějiny českých médií v datech : rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003. 461 s. ISBN 80-246-0632-1.
- KRAUS, Jiří, et al. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2005. 879 s. ISBN 80-200-1351-2.
- LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2004. 202 s. ISBN 80-244-0796-5.
- LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 2. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2000. 128 s. ISBN 80-244-0123-1.
- MLČOCH, Miloš. *Charakteristické rysy jazyka psané sportovní žurnalistiky*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. 44 s. ISBN 80-244-0397-8.
- MLČOCH, Miloš. *Metaforická pojmenování v mluvené sportovní žurnalistice (se zaměřením na televizní komentáře fotbalových utkání)*. In BALOWSKI, Mieczyslaw; SVOBODA, Jiří. *Český jazyk a literatura v evropském kulturním kontextu*. Racibórz :

Państwowa wyższa szkoła zawodowa w Raciborzu, 2008. s. 177-183 . ISBN 978-83-6073-015-7.

MLČOCH, Miloš. Slangové výrazy a termíny v tradičních a moderních sportovních odvětvích. In *Slang a argot: Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008*. Plzeň : Pedagogická fakulta ZČU, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3.

MLČOCH, Miloš. Sportovní reportáž jako typ komunikační situace (Analýza poradu S mikrofonem za hokejem). In *Hovorená podoba jazyka v médiích*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008. s. 287-294. ISBN 978-80-8094-293-9.

RECHZIEGLOVÁ, Adéla. Jak mluví citáty: Transformace normy ve sportovním zpravodajství. In MACUROVÁ, Alena; NEBESKÁ, Iva. *Jazyk a jeho užívání*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996. s. 195. ISBN 80-85899-19-1.

SRPOVÁ, Hana. *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*. Vyd. 1. Ostrava : Ostravská univerzita, 1998. 168 s. ISBN 80-7042-490-7.

SVOBODOVÁ, Ivana. K stylovému využití jazykových prostředků v televizní sportovní reportáži. *Naše řeč*. 1992, 75, č. 2, s. 72-77.

Internetové zdroje:

Hokej živě [online]. 2009 [cit. 2009-12-10]. Studio Buly. Dostupné z WWW: <<http://hokejzive.ct24.cz/article.asp?id=8481>>.

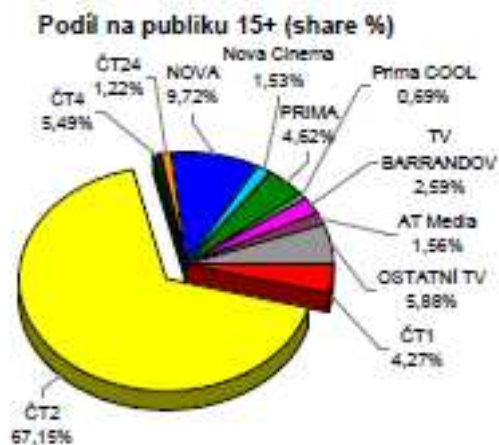
Česká televize [online]. [cit. 2010-05-27]. Dostupné z WWW: <www.ceskatelevize.cz>.

Přílohy

Příloha č. 1: Příklad sledovanosti zápasů české reprezentace na Mistrovství světa v ledním hokeji 2010 na programu ČT2.

Zdroj: ATO - Mediaresearch (<http://www.ceskatelevize.cz/ct/sledovanost/byli-jsme-pritom/ms-v-hokeji-2010.pdf>)

22.5. Semifinále: Švédsko - Česko (2:3 nájedzy)



23.5. Finále: Česko - Rusko (2:1)

